

**КОМПЛЕКСНЫ ПАДЫХОД І СІСТЭМНАСЦЬ
У ВЫКЛАДАННІ ГУМАНІТАРНЫХ ДЫСЦЫПЛІН
(на прыкладзе выкарыстання міжпрадметных
і міжкурсавых сувязей)**

Аб'ём інфармацыі ў наш час узрасце, між тым як фізічныя і псіхалагічныя магчымасці чалавека застаюцца нязменнымі. 8 гадзін у суткі абавязкова павінна адводзіцца для адпачынку, а нагрузка звыш 8 акадэмічных гадзін у дзень не толькі шкодная для здароўя студэнта і выкладчыка, а і безвыніковая, таму што пры такой перагрузцы ўспрыманне і засваенне матэрыялу мінімальныя.

Наўрад ці мэтазгодна ісці па шляху скарачэння матэрыялу і разгрузкі вучэбных праграм, таму што можна знізіць якасць ведаў, якія не будуць аднавідаць спецыялісту з вышэйшай адукацыяй. Веды павінны быць ґрунтоўнымі, а не павярхоўнымі. Такім чынам, паўстае праблема інтэнсіфікацыі і рацыяналізацыі выкладання.

У такой сітуацыі выратавальным можа быць комплексны падыход да выкладання пэўнай галіны дысцыплін, у дадзеным выпадку гуманітарных. На практыцы выкладання такі падыход рэалізуецца праз шырокае выкарыстанне міжпрадметных і міжкурсавых сувязей. Іх абґрунтаванае прымяненне і дае добрыя вынікі.

Нашы веды аб рэчаіснасці заўсёды комплексныя, панарамныя, бо пазнаваемы чалавекам свет у аснове сваёй адзіны і ўзаемазвязаны. Аднак, спасцігаючы рэчаіснасць, чалавецтва для больш зручнага вывучэння навакольнага свету выпрацавала сістэму навук. Пры гэтым назіраецца тэндэнцыя да стварэння больш вузкіх навуковых дысцыплін (калісьці ўсё пачыналася з адной навукі, крыніцы для іншых, – філасофіі, а цяпер чала-

вещта ўсвядоміла важнасць міжпрадметнага падыходу, распрацоўкі праблем на стыку навук).

Тым часам пры недастаткова дасканалым і скаардынаваным выкладанні ведаў у вучня ці студэнта ўяўляюць несістэматызаваную масу матэрыялу з розных дысцыплін, якую цяжка выкарыстаць на практыцы. Аўтар артыкула меў неаднаразовую магчымасць назіраць падобныя з'явы. Так, падчас экзаменаў па гісторыі, калі гаворка ішла аб культуры, студэнтка не змагла адказаць на пытанне: "Каго вы ведаеце з вядомых рускіх пісьменнікаў другой паловы XIX стагоддзя?" Аднак, калі былі ўгаданы Л.Талстой, А.Чэхаў і І.Тургенеў (з апорай на матэрыял школьных урокаў літаратуры), то, штосьці ўспомніўшы, студэнтка адзначыла: "А мы не вучылі, якія падзеі адбываліся тады ў гісторыі". Для многіх студэнтаў праблематычна сінхранізаваць і суадносіць з'явы. Напрыклад, ім цяжка назваць беларускіх пісьменнікаў, сучаснікаў Л.Талстога, А.Чэхава і І.Тургенева. Атрымліваецца, што вучні і студэнты працуюць, а ўменне сістэматызаваць і прымяняць ведаў на практыцы вельмі слабае. Таму наспела неабходнасць, па-першае, прызнаць адзначаную праблему як сур'ёзную і, па-другое, пачаць стварэнне адпаведнай метадычнай літаратуры.

Шырокае прымяненне міжпрадметных і міжкурсавых сувязей вельмі рэзультатыўнае і апраўданае з псіхалагічнага пункту гледжання. Справа ў тым, што ў дадзеным выпадку працуе механізм прыпамінання інфармацыі і, што яшчэ больш важна, апора на наяўныя ведаў. Новы матэрыял не "завісае", а "прымацоўваецца" да ведаў, атрыманых раней. Пры гэтым "прымацаванні" можа быць самым розным, нават нечаканым. Напрыклад, гаворачы аб прамысловай і навуковай рэвалюцыі ў Еўропе XIX ст., можна прапанаваць: "Узгадайце вядомыя вам фізічныя велічыні – большасць з іх названыя імёнамі вучоных, якія жылі менавіта ў гэты час. Перыядычная сістэма хімічных элементаў Мендзялеева і эвалюцыйная тэорыя Дарвіна былі створаны ў гэты

перыяд” [1]. Гэта “прымацаванне” ведаў па гісторыі да інфармацыі па фізіцы, хіміі і біялогіі з праграмы сярэдняй школы.

Калі, напрыклад, гаворка ідзе аб падзелах Рэчы Паспалітай, то матэрыял па гісторыі Беларусі можа быць звязаны нават з музыкай. Хто не ведае паланеза Агінскага “Развітанне з Радзімай”!? Між тым гэты твор быў напісаны як водгук на падзелы Польшчы [2]. А “Тарас Бульба” М.В.Гоголя і падзеі казацка-сялянскай вайны XVII ст. у Рэчы Паспалітай? Такіх прыкладаў узаемнага пранікнення дысцыплін і ведаў, апоры на ўжо існуючую інфармацыю можа быць безліч.

Патрэбна адзначыць, што гісторыя новага часу дастаткова добра адлюстравана ў творах літаратуры, жывапісу і нават кіно. Таму вельмі карысна “прымацоўваць” ведаў, якія атрымліваюць студэнты на занятках, да таго, што чыталі ці бачылі. Практычна ўсе навучэнцы знаёмыя з раманамі Майн Рыда, А.Дзюма, Г.Сянкевіча, В.Пікуля і інш. Гістарычныя фільмы, нягледзячы на іх розную навуковую вартасць, таксама заўсёды прысутнічаюць у пракаце. Гэта дазваляе студэнтам, нават самым слабым, далучыць атрыманыя такім чынам ведаў хаця б да першасных уяўленняў.

Прыкладам больш высокага ўзроўню міжпрадметных сувязей можа служыць зварот да рамана Л.Талстога “Вайна і мір”, дзе адлюстравана цэлая эпоха еўрапейскай гісторыі – напалеонаўскія войны і Айчынная вайна 1812 г.

Сапраўды бязмежная колькасць матэрыялу можа быць выкарыстана пры вывучэнні перыяду найноўшай гісторыі, другой сусветнай і Вялікай Айчынай войнаў і іх адлюстравання ў літаратуры і мастацтве.

У рамках дадзенага артыкула можна прывесці некалькі блокаў матэрыялаў, дзе суаднесены ўсеагульная гісторыя, гісторыя Беларусі, паліталогія, культуралогія, гісторыя мастацтва, рэлігіязнаўства, гісторыя філасофіі.

Вывучаючы старажытную гісторыю Беларусі і гаворачы аб індаеўрапейцах, адгалінаваннем якіх потым былі балты, вельмі карысна суаднесці гісторыю Беларусі з сусветным гістарычным

працэсам. Мэтазгодна ўгадаць, што ў гэты час ужо ўзніклі дзяржавы Старажытны Егіпет, Вавілонскае царства і інш.[3]. Студэнты яшчэ са школы маюць аб гэтым уяўленне, няхай спрошчанае, аднак сінхранізаваць працэсы айчыннай і сусветнай гісторыі вельмі рацыянальна.

Гаворачы пра сярэднявечную Беларусь і яе культуру, можна суаднесці, па-першае, грамадскі лад Полацкага і Тураўскага княстваў з грамадскім ладам еўрапейскіх дзяржаў, паказаць айчынную гісторыю ў кантэксце агульнаеўрапейскай. Вывучаючы дзейнасць Е.Полацкай, К. Тураўскага, К. Смаляціча, вельмі карысна звярнуць увагу на іх арганічную сувязь з падобнымі дзеячамі еўрапейскай культуры. Славянскія быліны маюць шмат падобнага з еўрапейскім эпасам, а “Слова пра паход Ігараў” па сваім духу блізка да “Песні аб Раландзе”.

Вельмі шчыльную сувязь можна прасачыць паміж рэлігійным жыццём сярэднявечча, барацьбой рэлігійных плыняў, а таксама культурай і менталітэтам насельніцтва. Ва ўсякім разе пры вывучэнні рэлігіязнаўства і гісторыі рэлігіі патрэбна разглядаць гістарычныя, культурныя, псіхалагічныя, гнасеалагічныя аспекты адзначаных пытанняў у комплексе [4].

На дадзены час найбольш распрацаваны перыяд Адраджэння, калі падзеі еўрапейскай гісторыі (Рэнэсанса і Рэфармацыі) звязваюцца з гісторыяй Беларусі, а развіццё айчыннай гісторыі і грамадскай думкі ўключана ў агульнаеўрапейскі кантэкст.

Вельмі важна выкарыстоўваць міжкурсавыя сувязі пры вывучэнні такіх прадметаў, як філасофія і паліталогія. Палітычныя і філасофскія дактрыны з’яўляюцца, з аднаго боку, вынікам пэўнай эпохі, а з другога – самі актыўна на яе ўплываюць. Таму весці гаворку, напрыклад, аб ідэях эпохі Асветы, і не далучыць іх да буржуазных рэвалюцый, “асветнага абсалютызму” і развіцця культуры будзе метадычнай памылкай [5]. Тое ж можна сказаць аб філасофскіх ідэях любой эпохі. Падобных прыкладаў нямала.

Трэба мець на ўвазе, што комплексны міжпрадметны падыход не патрабуе дадатковай нагрузкі і вучэбных гадзін. Да

асноўнага матэрыялу далучаецца дадатковы для стварэння фону, канкрэтызацыі дэталей, сувязі з актуальнымі ведамі і інш. Зразумела, што ад выкладчыка патрабуюцца граунтоўныя веды не толькі ў рамках выкладаемай дысцыпліны, але і веданне шэрага пытанняў у сумежных.

Важна ўсвядоміць, што на сучасным этапе, калі актывізуецца комплекснае вывучэнне блокаў прадметаў, у навуцы развіваецца міжпрадметны падыход, патрэбна значна інтэнсіфікаваць выкладанне. Комплексны падыход з выкарыстаннем міжпрадметных сувязей можа быць эфектыўным інструментам сістэматызацыі і паглыблення ведаў.

---

1. Чикалов Р.А., Чикалова И.Р. Западная Европа и Соединенные Штаты Америки (1815–1918 годы): Учеб. пособие для студентов ист. специальностей вузов. – Мн.: Тесей, 2000. – С.25–48 .

2. Сагановіч Г. Нарыс гісторыі Беларусі ад старажытнасці да канца XVIII стагоддзя. – Мн.: Энцыклапедыкс, 2001. – С.307–336.

3. Гісторыя Беларусі: Вучэб. дапам.: У 2 ч./Пад рэд. Я.К.Новіка, Г.С.Марцуля. – Мн.: Універсітэцкае, 2000. – Ч.1. Ад старажытных часоў па люты 1917 г. – С.17–37.

4. Поръяз А. Мировая культура: средневековье. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 479 с.

5. *Всемирная история: эпоха Просвещения* / А.Н.Бадак, И.Е.Войнич, Н.М.Волчек и др. – Мн.: Харвест; М.: АСТ, 2000. – 512 с.